

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตามหลักพุทธธรรมเบื้องต้นที่ว่า คนเกิดจากสิ่งประกอบต่าง ๆ มารวมกันเข้า ไม่มีตัวตนที่แท้ของตนเอง แม้แต่ส่วนประกอบต่างๆ ก็ไม่มีตัวตนในตัวเองเช่นกัน อาศัยส่วนประกอบส่วนย่อย ๆ ลงไปอีกประกอบกันขึ้นมา

ความเป็นไปต่างๆ ทั้งหมดนี้ เป็นไปตามกระบวนการของธรรมชาติ อาศัยความสัมพันธ์และความเป็นปัจจัยเนื่องอาศัยกันของสิ่งทั้งหลายเอง ไม่มีตัวการอย่างอื่นที่นอกเหนือออกไป ไม่ว่าจะเป็นฐานะผู้สร้าง ผู้รักษา ผู้ทำลาย ผู้บันดาล ชาวพุทธเรียกการอาศัยกันและกัน เป็นปัจจัยของกันและกันเป็นกฎธรรมชาติ^๑

ชีวิตมนุษย์พิจารณาการเกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยธรรมชาติที่แท้จริงเท่าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจนถึงปัจจุบัน ไม่ได้เน้นที่จะแสวงหาคำตอบทางอภิปรายที่เกี่ยวกับความเป็นมาของมนุษย์ยุคก่อน ๆ ซึ่งเกินความจำเป็น ไม่เกิดประโยชน์แก่การดับทุกข์ทั้งปวง สะตกรรมของชีวิตมนุษย์ในทวารวดีพุทธปรัชญาต้องตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมและกฎไตรลักษณ์^๒

ไตรลักษณ์ เรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า สามัญลักษณ์ แปลว่า ลักษณะทั่วไปหรือความเสมอเหมือนกันแก่สิ่งทั้งปวง ไม่มีผู้ใด สิ่งใดได้รับการยกเว้น สรรพสิ่งต้องตกในลักษณะ ๓ อย่างนี้^๓ คือ

๑. อนิจจตา คือ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัว ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป

^๑ ธนานุกุล ศรีคำภา, **หลักพุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๙๔.

^๒ พระมหาทองสุข สุจิตโต, การศึกษาวิเคราะห์ชีวิตมนุษย์ในทวารวดีพุทธปรัชญา, **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), บทคัดย่อ.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (กรุงเทพมหานคร : เอ.พี.กราฟฟิคดีไซน์และการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐.

๒. ทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว ภาวะที่กดดัน ผืนและขัดแย้งในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้น เปลี่ยนแปลงไปจะให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัวไม่ให้ความสมอยากจริง หรือความพึงพอใจแก่ผู้อยากค้นหาและก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไป อยากไป ยึดด้วยตัณหาอุปาทาน

๓. อนัตตา คือ ความไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงของมันเอง ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงที่จะสั่งบังคับให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้

วิถีชีวิตของมนุษย์และสรรพสัตว์ในโลกนี้จะต้องดำเนินไปตามหลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ทุกขัง ความเป็นทุกข์และอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตนที่ไม่สามารถจะบังคับได้ หลักดังกล่าวจะต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต แม้ว่าจะมีคำสอนระดับสูงสุด คือ นิพพาน เป็นทางออกสุดท้าย ซึ่งมุ่งให้มนุษย์รู้จักพัฒนาตนจนเป็นอิสระ หลุดพ้นจากกิเลสตัณหา^๔

สภาพของความเป็นของชีวิตของทุกคน ซึ่งเป็นลักษณะเหมือนกัน เสมอกันคือความไม่เที่ยงความเป็นทุกข์ และความไม่มีตัวตน เป็นกฎของธรรมชาติที่เด็ดขาด ไม่มีชีวิตใครได้เปรียบเสียเปรียบทุกชีวิตต้องตกอยู่ใน ๓ กฎนี้ทั้งนั้น กฎไตรลักษณ์นี้นับว่าเป็นอุดมธรรมในพระพุทธศาสนาโดยแท้ เพราะมีความสัมพันธ์กับหลักธรรมสำคัญ คือ หลักกรรม ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ลิขิตไว้ว่า “กล่าวโดยทั่วไป หลักอนัตตาพร้อมทั้งหลักอนิจจัง และหลักทุกขตาเป็นเครื่องยืนยันความถูกต้องแท้จริง ของหลักจริยธรรมอื่นๆ โดยเฉพาะหลักกรรมและหลักการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น เช่น เพราะสิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตน ความเป็นไปในรูปกระแสแห่งเหตุปัจจัย ที่สัมพันธ์สืบต่อเนื่องอาศัยกันจึงเป็น ไปได้กรรมจึงมีได้ เพราะสิ่งทั้งหลาย ไม่มีตัวตน ความหลุดพ้นจึงมีได้”^๕

ความเกิดและความดับจึงถูกสันตติคือความสืบต่อหรือความเป็นไปอย่างต่อเนื่องปิดบังไว้ อนิจจลักษณะจึงไม่ปรากฏ สิ่งทั้งหลายที่เราเห็นเราเห็นนั้นล้วนแต่มีความเกิดขึ้น และความแตกสลายอยู่ภายในตลอดเวลาแต่ความเกิดดับนั้นเป็นไปอย่างต่อเนื่องติดต่อกันรวดเร็วมาก คือ เกิด-ดับ-เกิด-ดับ-เกิด-ดับ จึงทำให้เราเห็นว่า สิ่งต่าง ๆ นั้นคงที่ถาวรเป็นอย่างหนึ่งอย่างเดิมไม่มีความเปลี่ยนแปลง เหมือนตัวของเรากับคนที่อยู่ใกล้ชิดกัน จะมองเห็นกันว่าเป็นอย่างเดิมไม่มีความเปลี่ยนแปลงแต่เมื่อเวลาผ่านไปนาน ๆ หรือไม่ได้เห็นกันนาน ๆ เมื่อพบกันอีกครั้ง จึงรู้ว่าได้มี

^๔ พระมหาสุรเดช สุรกุโ, “อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวรรณคดีไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีเสภาเรื่องขุนช้าง ขุนแผน”, **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), บทคัดย่อ.

^๕ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, หน้า ๓๒.

ความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแล้วแต่ความจริงนั้นความเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาที่ละเล็กทีละน้อยและต่อเนื่องจนไม่เห็นความเปลี่ยนแปลง^๖

สิ่งทั้งหลายมีลักษณะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีความคงที่ตายตัว ทุกสิ่ง แปลว่า เป็นทุกข์ มีความหมายว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีลักษณะที่เป็นทุกข์มรดกอยู่แล้วน่าสังเวชใจ ทำให้เกิดความเป็นทุกข์ใจ ผู้ไม่มีความเห็นแจ่มแจ้งในสิ่งนั้น ๆ อนัตตา แปลว่า ไม่ใช่ตัวตน หมายความว่า ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีความหมายแห่งความเป็นตัวตน ไม่มีลักษณะอันใดที่ทำให้เรายึดถือได้ว่า มันเป็นตัวของเรา ถ้าเห็นอย่างแจ่มแจ้ง ชัดเจน ถูกต้อง ความรู้สึกที่ว่า ไม่มีตัวตนจะเกิดขึ้นมาเองในสิ่งทั้งปวง แต่ที่เราไปหลงเห็นว่าเป็นตัวเป็นตนนั้น ก็เพราะความไม่รู้อย่างถูกต้องนั่นเอง^๗

เรื่องของความไม่เที่ยงของสรรพสิ่งทั้งหลายนี้ เคยมีสอนกันอยู่ก่อนพุทธกาล แต่ไม่ได้ขยายความให้ลึกซึ้งเหมือนของพระองค์ เรื่องความทุกข์ก็เหมือนกัน มีการสอนมาแล้ว แต่ไม่ลึกซึ้งถึงที่สุด ไม่ประกอบด้วยเหตุผล และไม่สามารถชี้ถึงวิธีการดับทุกข์ที่สมบูรณ์ได้จริงๆ เพราะยังไม่รู้จักความทุกข์อย่างเพียงพอเท่ากับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ส่วน เรื่องไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตนมีสอนแต่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ข้อนี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่รู้จักอะไรเป็นอะไรถึงที่สุดเท่านั้นจึงจะรู้ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ของตน เหตุนี้จึงมีสอนแต่โดยพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นบุคคลที่รู้ว่า อะไรเป็นอะไรถึงที่สุดจริง ๆ

วิวัฒนาการของมนุษย์ ได้กล่าวถึงการกำเนิดของชีวิตหรือกฎเกณฑ์แห่งชีวิต ตามหลักธรรมนี้พุทธศาสนาสอนว่า ชีวิตทุกชีวิตมีส่วนเป็นเหตุเป็นผลอาศัยกันและกันเกิดขึ้นเนื่องกันไปไม่ขาดสาย เมื่อสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นก็เป็นเหตุให้สิ่งหนึ่งเกิดขึ้นต่อกันไปเป็นลูกโซ่ไม่รู้จบสิ้น ไม่รู้จักเบื้องต้น ไม่รู้จักเบื้องปลาย^๘

ในฐานะที่ความตายเป็นความจริงที่สำคัญต่อชีวิต ดำรงอยู่ในธรรมชาติโดยที่มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เมื่อจิตใจกันเอาความตายไปให้ห่าง ๆ และแยกออกจากชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุแห่งความกลัว การแบ่งแยกนั้นจะเป็นตัวบ่มเพาะความกลัว ความวิตกกังวลให้เพิ่มพูนขึ้น อีกทั้งการสร้างทฤษฎีความเชื่อเกี่ยวกับความตายขึ้นอีกมากมาย การจะเข้าใจความตายได้ เราต้องเข้าใจชีวิต แต่ชีวิตไม่ใช่ความสืบเนื่องของความคิดที่สั่งสมมาและพยายามสืบเนื่องต่อไปใน

^๖ สุภาวดี นัมคณิสสรณ์, **พินิจปัญหาเศรษฐกิจด้วยพุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: ไพลิน, ๒๕๔๑), หน้า ๓๖ - ๔๐.

^๗ พุทธทาสภิกขุ, **คู่มือมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๗), หน้า ๒๙.

^๘ พิศุ มลิวัลย์, **ปฏิจรรณูปาท, หลักธรรมที่ว่าด้วยระบบการกำเนิดแห่งชีวิตฉบับสังเขป**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๕.

อนาคต เพราะความสับสนนี้เองที่สร้างทุกขเวทนาทั้งหลายให้แก่เรา ความตายไม่ได้อยู่ห่างไกลออกไปที่ไหนสักแห่ง มันอยู่ที่นี่และในขณะนี้ มันอยู่ที่นี่แล้วทุกนาทิจงชีวิต

ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ จะศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวกับไตรลักษณ์และทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และคัมภีร์อื่น ๆ ในพระพุทธศาสนา

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการทำวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับไตรลักษณ์

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของไตรลักษณ์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย: กรณีศึกษาผู้ป่วยในโรงพยาบาลกำแพงจาม อำเภอเมืองกำแพงจาม จังหวัดกำแพงจาม ประเทศกัมพูชา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับไตรลักษณ์มีอย่างไรบ้าง

๑.๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับไตรลักษณ์มีอย่างไรบ้าง

๑.๓.๓ อิทธิพลของไตรลักษณ์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ของผู้ป่วยในโรงพยาบาลกำแพงจาม อำเภอเมืองกำแพงจาม จังหวัดกำแพงจาม ประเทศกัมพูชามีอย่างไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการการศึกษาวิเคราะห์ไตรลักษณ์ที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย โดยศึกษาชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยอาศัยชีวิตและความตายของแนวคิดพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นกรอบในการศึกษาเพื่อชี้ให้เห็นว่าคนไข้มีความชีวิต และความตายที่แตกต่างออกไปอย่างไร และศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ที่เชื่อมโยงไปสู่ทัศนคติความตายของคนไข้ในโรงพยาบาลกำแพงจามอำเภอเมืองกำแพงจาม จังหวัดกำแพงจาม ประเทศกัมพูชา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาค้นคว้าทางเอกสาร (Documentary) ซึ่งมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. พื้นที่ศึกษา

ผู้ศึกษาได้เลือกพื้นที่ศึกษา วิเคราะห์อิทธิพลของไตรลักษณ์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย กรณีศึกษาผู้ป่วยใน ของโรงพยาบาลกำแพงจาม อำเภอเมืองกำแพงจาม จังหวัดกำแพงจาม ประเทศกัมพูชา

๒. ประชากรที่ทำการศึกษา

โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ของผู้ป่วยที่เข้ารับรักษาตัวในโรงพยาบาลกำแพงจาม ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๐ คน

เหตุผลที่เลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้เพราะข้อมูลและความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่างนี้มีพอเพียง และสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีรูปแบบที่เหมาะสมได้

๓. ขอบเขตด้านเนื้อหาหรือประเด็นที่ทำการศึกษา

ได้ทำการศึกษาโดยใช้กรอบแนวคิดตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางชีวิตและความตาย กล่าวคือ ได้ทำการวิเคราะห์ประเด็น ต่อไปนี้

(๑) เพื่อศึกษาแนวคิดชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท

(๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับไตรลักษณ์

(๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของไตรลักษณ์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย กรณีศึกษาผู้ป่วยในโรงพยาบาลกำแพงจาม อำเภอเมืองกำแพงจาม จังหวัดกำแพงจาม ประเทศกัมพูชา

๔. ขอบเขตด้านระยะเวลา กำหนดระยะเวลาตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๕๒ ถึง มกราคม ๒๕๕๓

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **ไตรลักษณ์** ในความหมายของการวิจัย เป็นกฎที่ได้ขีดขาดของธรรมชาติชีวิตของมนุษย์ สัตว์ และทุกสิ่งทุกอย่าง ชาวพุทธที่เข้าถึงหลักดังกล่าวย่อมดำรงชีวิตอยู่อย่างรู้เท่าทันเป็นอิสระ

๑.๕.๒ **อนิจจตา** ในความหมายของการวิจัย คือความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป

๑.๕.๓ **ทุกขตา** ในความหมายของการวิจัย คือ ทุกข์ในความหมายที่กว้างและครอบคลุมที่สุดตามไตรลักษณ์ก็คือ ภาวะที่ไม่คงตัว คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ทนไม่ได้ เพราะมีความบีบคั้น กดดัน ขัดแย้ง ที่เกิดจากความเกิดขึ้น และความเสื่อมสลายซึ่งเป็นลักษณะของ

สังขารทั้งหลายทั้งปวง และความสุขก็ไม่ใช่ว่าการปลอดพ้นจากทุกข์หรือหายทุกข์แต่เป็นเพียงสถานะหนึ่งของความทุกข์ที่มีความบีบคั้นกดดันน้อยเท่านั้น

๑.๕.๔ อนัตตตา ในความหมายของการวิจัย คือ ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง

๑.๕.๕ ชีวิต ในความหมายของการวิจัย คือ ไตรลักษณ์ นั้นเป็น อนิจจัง คือความไม่เที่ยง

๑.๕.๖ ตาย ในความหมายของการวิจัย สภาพธรรมทั้งหลายทั้งมวลที่มีการปรุงแต่งย่อมเกิดขึ้นด้วยเหตุปัจจัยแล้วก็เสื่อมสลายไปตกอยู่ในสภาวะของไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

๑.๕.๗ ชีวิตไตรลักษณ์ หมายถึง สรรพสิ่งทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต รวมถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ นั้น เมื่อมีการเกิดขึ้นแล้วก็ย่อมมีการแตกสลายไปตามธรรมชาติ

๑.๕.๘ ตายไตรลักษณ์ หมายถึง ผู้ที่ประกอบด้วยปัญญา ดวงเห็นธรรมเข้าใจในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดได้เอง คือการมองเห็นภัยในสังสารวัฏ

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงเรื่องแนวคิดชีวิตและความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาททราบเรื่องหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย

๑.๖.๒ ทำให้ทราบเพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับไตรลักษณ์ ทำให้ทราบถึงปัจจัยทางด้านจิตใจของคนไข้

๑.๖.๓ ทำให้ทราบว่าอิทธิพลของไตรลักษณ์ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตายต่อหลักพระพุทธศาสนาอย่างไร และสังคมเป็นไปในลักษณะใดบ้าง